

Μπεαζίδου Χ. Ελευθερία

Διδασκαλία & διαμαθητικές σχέσεις στη σχολική τάξη

ISBN 978-960-456-420-0

© Copyright 2014, Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Μπεαζίδου Ελευθερία

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία
Εκτύπωση
Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΟΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας

Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19

Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΩΛΗΣΗ ΛΙΑΝΙΚΗ-ΧΟΝΔΡΙΚΗ:

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ - ΕΝΩΣΗ ΕΚΔΟΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:

Πεσμαζόγλου 5, 105 64 Αθήνα • Τηλ.-Fax: 210.3211.097

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1. Οι διαμαθητικές σχέσεις των παιδιών	13
Οι κοινωνικές σχέσεις των παιδιών: Θεωρητική προσέγγιση	15
Οι τύποι των κοινωνικών σχέσεων των παιδιών με τους συμμαθητές τους	20
Η ομάδα των ομηλικών - «κοινωνικά δίκτυα»	23
Αποδοχή από την ομάδα των ομηλικών	25
Η φιλία στα αναπτυξιακά στάδια	27
Η στενή φιλία	31
Η διάκριση της φιλίας από την αποδοχή στις σύγχρονες έρευνες	34
Κοινωνιομετρική αξιολόγηση	37
Κεφάλαιο 2. Η σημαντικότητα των κοινωνικών σχέσεων	51
Η σημαντικότητα των διαμαθητικών σχέσεων στην ανάπτυξη των παιδιών	53
Το προφίλ των παιδιών που απορρίπτονται	58
Το προφίλ των παιδιών που είναι αποδεκτά	60
Κεφάλαιο 3. Παράγοντες που σχετίζονται με την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων	67
Η οικογένεια	69
Το σχολικό περιβάλλον	70
Τα ατομικά χαρακτηριστικά	73

Κεφάλαιο 4. Οι διαστάσεις της κοινωνικής ικανότητας που επηρεάζουν τις σχέσεις των παιδιών με τους συμμαθητές τους 79

Κοινωνική ικανότητα	81
Κοινωνικές δεξιότητες	82
Κοινωνικές δεξιότητες φιλίας	84
Κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο	87
Θετική κοινωνική συμπεριφορά	87
Αντικοινωνική συμπεριφορά	90
Ο ρόλος του φύλου	96
Η συμμετοχή του παιδιού στο παιχνίδι	98
Το παιχνίδι στην τάξη και στην αυλή του σχολείου	105

Κεφάλαιο 5. Κοινωνική μάθηση και παιδαγωγική αλληλεπίδραση στο σχολείο 121

Ο ρόλος του δασκάλου στις διαπροσωπικές-διαμαθητικές σχέσεις	126
Το κλίμα της τάξης	130
Το κλίμα της τάξης: Σχέση μαθητή με τον εαυτό	133
Το κλίμα της τάξης: Ποιότητα μαθήματος	135
Πειθαρχία στην τάξη	137
Τρόποι βελτίωσης των διαμαθητικών σχέσεων - αποτελέσματα έρευνας	138

Εισαγωγή

Το παιδί στο σχολείο ενδιαφέρεται να δημιουργήσει σχέσεις με τους συνομηλίκους του και δοκιμάζει τις δυνατότητες και τα όριά του. Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός, ότι η κάθε μορφή αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται και δομείται μεταξύ των παιδιών στο σχολείο προσφέρει πλούσιο πεδίο εμπειριών και γνώσης και ότι η έλλειψη της μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά στον αποκλεισμό από τους ομηλικούς, με συνέπεια την σχολική αποτυχία, ψυχολογικά προβλήματα, προβλήματα συμπεριφοράς που οι επιπτώσεις είναι μακροπρόθεσμες (Ladd, Kochenderfer, & Coleman, 1997) και σίγουρα με αρνητικές συνέπειες στη ζωή των παιδιών (Kupersmidt & Coie, 1990. Tremblay, Le Blanc, & Schwartzman, 1988).

Γι' αυτό το παρόν σύγγραμμα που αφορά τις σχέσεις των συνομηλικών είναι ιδιαίτερα σημαντικό για όσους ασχολούνται με παιδιά προδημοτικής και δημοτικής ηλικίας.

Τα παιδιά αναπτύσσουν κοινωνικές γνώσεις μέσα από τις παρέες των παιδιών, μαθαίνουν τρόπους επικοινωνίας, διαφωνούν και βρίσκουν λύσεις, αναπτύσσουν δεξιότητες και συμπεριφορές που τους βοηθούν όχι μόνο να συνυπάρχουν με τους άλλους αλλά να ξεχωρίζουν τους φίλους από τους απλούς συμπαίχτες και να δημιουργούν «στενές» φιλίες.

Αν και, πολλά παιδιά δεν έχουν πρόβλημα να δημιουργούν και να χτίζουν σχέσεις (Powless & Elliott, 1993), ένα ποσοστό 5-15% των παιδιών δεν έχει την ικανότητα να διατηρήσει φιλικές σχέσεις και αυτό το ποσοστό συνεχώς μεγαλώνει, κυρίως, γιατί η οικογένεια ως θεσμός κοινωνικοποίησης του παιδιού έχει αλλάξει (Ladd & Asher, 1985· Hartup, 1992). Αυτό το γεγονός προβλημάτισε πολλούς ερευνητές και τους ώθησε να ασχοληθούν με πειραματικές μελέτες που διερευνούν την ενίσχυση της αποδοχής από την ομάδα των ομηλικών κυρίως με τη διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων (Asher, Parker, & Walker, 1996).

Σύμφωνα, με τις υπάρχουσες θεωρίες και μοντέλα, ευρύτερες περιβαλλοντικές συνθήκες και κοινωνικές πιέσεις αλλά και χαρακτηριστικά των παιδιών παίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία των κοινωνικών σχέσεων στο σχολείο. Ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας αναφέρεται στις σχέσεις του παιδιού μέσα στη δομή του οικογενειακού του περιβάλλοντος, κυρίως στη δυαδική σχέση του παιδιού με τον πατέρα ή την μητέρα του, και τονίζεται η σημαντική επίδραση της οικογένειας και άλλων κοινωνικών δομών στις σχέσεις του

παιδιού. Μια άλλη ομάδα θεωρητικών απόψεων υπογραμμίζει ότι ενώ, το παιδί δουλεύει ατομικά και ενεργητικά για να δομήσει τις γνώσεις και τις επιρροές της κοινωνικοποίησής του τόσο το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον, όσο και μια σειρά από νοητικές διαδικασίες έχουν σημαντικό ρόλο στις πετυχημένες συναναστροφές των παιδιών με τους άλλους. Οι πιο πρόσφατες έρευνες άρχισαν να εξετάζουν τις ελλείψεις και γενικά την απόρριψη των παιδιών από τους ομηλικούς τους. Τα αποτελέσματα οδήγησαν τους επιστήμονες στο συμπέρασμα ότι οι ελλείψεις στις κοινωνικές σχέσεις των παιδιών οφείλονται στο χαμηλό επίπεδο της κοινωνικής ικανότητας που έδειχναν τα παιδιά, ακόμη και τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, και άνοιξαν έναν καινούργιο δρόμο στη διερεύνηση των κοινωνικών σχέσεων ο οποίος εστιάζει στην κοινωνική ικανότητα (Bierman, 2004). Θεωρήθηκε ότι η κοινωνική ικανότητα αποτελεί σημαντική βάση για τη δημιουργία και διατήρηση των σχέσεων του παιδιού και οδηγεί σε στέρεες σχέσεις με τους συνομηλικούς (Asher & Taylor, 1981). Σύμφωνα με την οπτική των αναπτυξιακών ψυχολόγων η οικοδόμηση δεξιοτήτων και ικανοτήτων στον εν λόγω τομέα μπορεί να ενισχύσει τις κοινωνικές σχέσεις των παιδιών (Guralnick & Neville, 1997) ακόμη και από την προσχολική ηλικία (Bierman, 2004). Με βάση τα ευρήματα αυτών των μελετών προσπάθησαν οι επιστήμονες να εντοπίσουν ποια χαρακτηριστικά και ικανότητες σχετίζονται με την κοινωνική ικανότητα. Οι περισσότερες έρευνες για πολλά χρόνια εστίαζαν στις διαφορές των ατομικών χαρακτηριστικών (Asher & Coie, 1990· Newcomb, Bukowski, & Pattee, 1993· Parker, Rubin, Price, et.al., 1995) και στη δημιουργία μοντέλων κυρίως κοινωνικών και γνωστικών δεξιοτήτων (Crick & Dodge, 1994). Τελικά, τα αποτελέσματα των περισσότερων μελετών εντοπίζουν πως σημαντικά είναι τα ατομικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με δεξιότητες και ικανότητες γνωστικής, κοινωνικο-γνωστικής και κοινωνικο-συναισθηματικής σημασίας (Braza, Azurmendi, Munõz, Carreras, Braza, Garcìa, Sorozabal και συν. 2009· Pettit, Dodge, & Brown, 1988). Πράγματι, επιβεβαιώθηκε ότι τα πιο κοινωνικά παιδιά μπορούν επιλεκτικά να αναστέλλουν τις εκφάνσεις θυμού ή άγχους κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασής τους με τους συνομηλικούς τους, να κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων και να επιδεικνύουν θετικές κοινωνικές συμπεριφορές και δεξιότητες, όπως να μοιράζονται διάφορα πράγματα με τους άλλους συνομηλικούς τους, να περιμένουν τη σειρά τους, να διατηρούν θετικές σχέσεις με τους άλλους, να τηρούν κανόνες και γενικά να είναι συνεργάσιμοι στο παιχνίδι και σε εργασίες που τους αναθέτουν οι μεγάλοι (Walter & LaFreniere, 2000).

Παρά τα σημαντικά βήματα προόδου που έχουν γίνει σε αυτήν την κατεύθυνση για να προβλεφτούν και να κατανοηθούν οι κοινωνικές σχέσεις των παιδιών υπάρχουν ακόμη αρκετές ασάφειες. Και αυτό συμβαίνει γιατί οι ερευνητές έχουν εστιάσει περισσότερο σε μια εκδοχή των κοινωνικών σχέσεων με τους ομηλικούς, στην αποδοχή από την ομάδα αυτών και ελάχιστα στη συμμετοχή του παιδιού σε κάποια φιλική σχέση. Συγκεκριμένα οι Parker και Seal (1996) αναφέρουν: «δεν διαθέτουμε ακόμη επαρκή κατανόηση των κοινωνικών δεξιοτήτων και συμπεριφορών που συμβάλουν στην επιτυχία μιας φιλίας» (σελ. 2251). Οι Newcomb & Bagwell (όπ. αναφ. στο Lindsey, 2002) ισχυρίζονται πως υπάρχουν

περισσότερες ασάφειες εντοπισμένες στις μικρές ηλικίες ίσως, γιατί πρόσφατα, οι ερευνητές ανακάλυψαν την ύπαρξη και την πολυπλοκότητα των σχέσεων π.χ στην προσχολική ηλικία (Rubin, Coplan, Chen, Buskirk, & Wojslawowicz, 2005). Οι περισσότερες έρευνες σε αυτή την κατεύθυνση προσδιορίζουν και αξιολογούν το επίπεδο της κοινωνικής ικανότητας μέσα από συμπεριφορές και δεξιότητες που εκδηλώνουν τα παιδιά όταν αλληλεπιδρούν με τους άλλους (Berner, Fee, & Turner, 2001· Howes & Matheson, 1992· Elksnin & Elksnin, 1998· Fraser, Nash, Galinsky, & Darwin, 2000). Ενώ, οι έρευνες σε παιδιά μικρότερης ηλικίας εξετάζουν και την συμμετοχή τους στο παιχνίδι με τους ομηλικούς (Howes & Matheson, 1992).

Φυσικά δεν λείπουν και οι αντικρουόμενες απόψεις των επιστημόνων στο συγκεκριμένο θέμα. Παραδείγματος χάριν, αν και σε πολλές έρευνες η θετική κοινωνική συμπεριφορά σχετίζεται με την αποδοχή (Coie, Dodge, & Kupersmidt, 1990· Newcomb, Bukowski, & Pattee, 1993) υπάρχουν ερευνητές που διέκριναν δημοφιλή παιδιά με αντικοινωνική συμπεριφορά τόσο για τα αγόρια (Rodkin, Farmer, Pearl, & Van Acker, 2000) όσο και για τα κορίτσια (DeBruyu & Cillessen, 2006). Επιπλέον, πολλές έρευνες έχουν συνδέσει την ύπαρξη φιλικής σχέσης με την κοινωνική ικανότητα και πιο συγκεκριμένα με την κοινωνική συμπεριφορά και τις κοινωνικές δεξιότητες (Newcomb & Bagwell, 1995). Παρά ταύτα, υπάρχουν έρευνες όπως παραδείγματος χάριν της Sebanc (2003) σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που έδειξε πως παιδιά που είχαν στενούς φίλους είχαν επιθετική συμπεριφορά και του Gottman (1983) που υποστήριξε ότι οι διαφωνίες και οι αψιμαχίες είναι συνηθισμένες στις κολλητές φίλιες των μικρών παιδιών. Επίσης, αρκετές έρευνες σχετικές με το παιχνίδι έδειξαν πως τα παιδιά που δεν συμμετέχουν σε κοινωνικό παιχνίδι έχουν χαμηλή κοινωνική ικανότητα και περισσότερες πιθανότητες να απορριφθούν από τους συμμαθητές τους (Gazelle & Ladd, 2003· Hart, Wearing, Conn, et al., 2000). Άλλοι ερευνητές όπως, οι Spinrad, Stifter, Donelan-McCall, και Turner (2004) έδειξαν πως το μη-κοινωνικό παιχνίδι δεν σχετίζεται με χαμηλή αποδοχή από την ομάδα των ομηλικών. Μία άλλη κατηγορία ερευνών έχει εξετάσει την επίδραση του φύλου στις κοινωνικές σχέσεις. Παρότι, υπάρχουν αρκετές έρευνες που μελετούν το φύλο ως ένα παράγοντα που μπορεί να επηρεάσει την αποδοχή από την ομάδα των ομηλικών, με πολλούς τρόπους όπως παραδείγματος χάριν, διαφοροποιεί τη δομή, τα χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο των σχέσεων των παιδιών στην ομάδα των ομηλικών (Rose, 2007) δείχνουν διαφορετική προτίμηση στα παιχνίδια τους, εμπλέκονται σε μεγαλύτερες παρέες συνομηλικών (Maccoby, 1990), οι έρευνες που εξετάζουν τις σχέσεις σε δυαδικό επίπεδο και αφορούν το φύλο, είναι ελάχιστες.

Σε αυτό το βιβλίο θα περιγράψουμε τις σχέσεις των παιδιών με τους συμμαθητές τους στο σχολείο, εστιάζοντας στην αποδοχή από την ομάδα των ομηλικών και στις φιλικές σχέσεις των παιδιών και θα επισημάνουμε τη σημαντικότητα των κοινωνικών σχέσεων στην ανάπτυξη των παιδιών. Θα τονιστούν οι λόγοι για τους οποίους είναι σημαντικό τα παιδιά να έχουν κοινωνικές σχέσεις, ποιες είναι οι συνέπειες από την έλλειψη σε αυτό τον τομέα και ποιο είναι το προφίλ των παιδιών που τα απορρίπτει η ομάδα των ομηλικών και ποιο το προφίλ των παιδιών που είναι αποδεκτά.

Σε επόμενο κεφάλαιο αναφέρονται παράγοντες από διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν συνδεθεί με την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων, για να συνεχίσουμε με το κεφάλαιο που εστιάζει στην κοινωνική ικανότητα και στις διαστάσεις της που συμβάλλουν στις κοινωνικές σχέσεις.

Θα ήταν παράλειψη αν δεν αναφερόταν η σύνδεση των διαμαθητικών σχέσεων με τη διδασκαλία στο σχολείο. Γι' αυτό, σε επόμενο κεφάλαιο, ορίζεται η παιδαγωγική αλληλεπίδραση και η κοινωνική μάθηση στο σχολείο, ο ρόλος του δασκάλου, το κλίμα της τάξης αλλά και οι μέθοδοι πειθαρχίας της τάξης. Στο τέλος του βιβλίου προτείνονται τρόποι βελτίωσης των διαμαθητικών σχέσεων μέσα στη σχολική τάξη οι οποίοι στηρίζονται στα ευρήματα μελέτης της συγγραφέως του παρόν συγγράμματος.

Αυτό το σύγγραμμα απευθύνεται τόσο στους φοιτητές των Παιδαγωγικών Τμημάτων όσο και στους δασκάλους και γονείς των παιδιών, γιατί η επιστημονική γνώση για τις σχέσεις των παιδιών με τους συμμαθητές τους στο σχολείο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από το δάσκαλο στη διδασκαλία του και από την οικογένεια στην ανατροφή του παιδιού.

1.

Οι διαμαθητικές σχέσεις των παιδιών

Οι κοινωνικές σχέσεις των παιδιών: θεωρητική προσέγγιση

Ο κόσμος του παιδιού και των συνομηλίκων που συναναστρέφεται έχει μελετηθεί για περισσότερες από τρεις δεκαετίες κυρίως από τους ψυχολόγους και τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών αποτελούν σημαντικές γνώσεις για την κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων του παιδιού.

Τα βιώματα που αποκομίζουν τα παιδιά με τους συνομηλίκους τους μπορούμε να τα κατανοήσουμε καλύτερα αν εξετάσουμε τα πολλαπλά και αλληλένδετα κοινωνικά επίπεδα εμπειριών από τα οποία αποτελούνται δηλαδή, την αλληλεπίδραση, τις δυαδικές σχέσεις, τις σχέσεις στην ομάδα (Hinde, 1987).

Η πιο απλή μορφή κάθε εμπειρίας μέσα στην ομάδα περιέχει την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων και η έννοια της αλληλεπίδρασης αναφέρεται σε κάθε κοινωνική ανταλλαγή που συμβαίνει για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα ανάμεσα σε δύο άτομα. Η αλληλεπίδραση μπορεί να οριστεί ως «η δυαδική συμπεριφορά στην οποία οι ενέργειες του συμμετέχοντος είναι αλληλοεξαρτώμενες έτσι ώστε η συμπεριφορά κάθε δράστη να είναι και μια απάντηση αλλά και ερέθισμα για τη συμπεριφορά άλλου συμμετέχοντος» (Rubin, Bukowski, & Parker, 1998, σελ. 624). Οι επιστήμονες μελετώντας τις αλληλεπιδράσεις των παιδιών ξεχώρισαν τρεις τάσεις στη συμπεριφορά τους: α) πλησιάζουν τους άλλους β) εναντιώνονται στους άλλους και γ) αποφεύγουν τους άλλους. Η συχνότητα των αλληλεπιδράσεων με τις ομάδες των συνομηλίκων αυξάνονται θεαματικά στο διάστημα από 2-5 χρόνων και σταδιακά γίνονται περισσότερο πολύπλοκες.

Το δεύτερο σημαντικό επίπεδο εμπειριών που βιώνουν τα παιδιά με τους συνομηλίκους τους είναι οι σχέσεις. Η έννοια των σχέσεων αφορά τις προσδοκίες και τα συναισθήματα που απορρέουν από μια σειρά διαδοχικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε δύο άτομα που γνωρίζονται μεταξύ τους. Τα παιδιά στην πλειοψηφία τους καθώς ωριμάζουν αναπτύσσουν και την ικανότητα να αλληλεπιδρούν και να σχηματίζουν διαπροσωπικές - κοινωνικές σχέσεις. Για την απόκτηση αυτής της ικανότητας ερευνητές από διάφορες θεωρητικές σχολές έδωσαν τις δικές τους ερμηνείες. Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι οι θεωρίες

κινούνται ανάμεσα σε ένα δίπολο άτομο - κοινωνία, κάποιες θεωρίες που εξηγούν την ικανότητα των ατόμων για αλληλεπίδραση στρέφονται γύρω από τον πόλο, άτομο και κάποιες γύρω από τον πόλο κοινωνία. Έτσι, αναπτύχθηκαν δύο βασικές σχολές θεωριών η αναπτυξιακή και η κοινωνική που αποσαφηνίζουν μια σειρά από διεργασίες που κατανέμονται σε διαφορετικά στάδια και επηρεάζονται από την αλληλεπίδρασή αρχικά με την οικογένεια, τους συνομήλικους και άλλων κοινωνικών δομών (Bronfenbrenner, 1979). Παράλληλα, πολλοί θεωρητικοί κάτω από το πρίσμα αυτών των σχολών ανέπτυξαν τις δικές τους θεωρίες και μοντέλα.

Κατά το χρονικό έτος 1953 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αναπτύσσεται από τον θεωρητικό επιστήμονα Harry Stack Sullivan, η διαπροσωπική θεωρία. Ο Sullivan έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην πρώιμη σχέση που έχει το βρέφος με την μητέρα του, για την ανάπτυξη του άγχους και της αίσθησης του εαυτού του. Θεωρεί ότι σημαντικά μέρη του εαυτού είναι ο καλός εαυτός, που σχετίζεται με τα ευχάριστα βιώματα, ο κακός εαυτός, που σχετίζεται με τον πόνο και την απειλή της ασφάλειας και το όχι εγώ, ή διαφορετικά, το μέρος του εαυτού που απορρίπτεται επειδή σχετίζεται με ανυπόφορο άγχος. Κατά την νεανική περίοδο τα βιώματα του παιδιού με τους φίλους του και τους παιδαγωγούς του, αρχίζουν να ανταγωνίζονται την επιρροή που δέχεται από τους γονείς του. Σταδιακά αρχίζει να αποκτά βαρύνουσα σημασία η κοινωνική αποδοχή και γίνεται σιγά-σιγά σημαντική πηγή αυτοεκτίμησης ή άγχους. Ενώ, η στενή σχέση με ένα άτομο του ιδίου φύλου αποκτά ιδιαίτερη σημασία κατά την περίοδο της προεφηβείας και αποτελεί θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη εξίσου στενής σχέσης, φιλίας ή αγάπης με κάποιο πρόσωπο του αντίθετου φύλου κατά την περίοδο της εφηβείας.

Η ψυχοδυναμική προσέγγιση στηρίχτηκε στο ότι ο νους του κάθε ατόμου, δομείται από τη νηπιακή ηλικία με εσωτερικά αναπαριστώμενες εκδοχές άλλων ατόμων και στις εμπειρίες του από τις διαπροσωπικές του σχέσεις με αυτά. Εκπρόσωποι αυτής της προσέγγισης αναπτύσσουν τη θεωρία της προσκόλλησης που εστιάζει στο ότι τα άτομα χρησιμοποιούν εσωτερικά μοντέλα ως μεθόδους αλληλεπίδρασης με τους άλλους τα οποία παραμένουν σταθερά στο χρόνο (Bowlby, 1988). Εάν, αυτά τα μοντέλα είναι υγιή (π.χ. διευκολύνουν θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις), οι νέοι θα επιδείξουν κοινωνικά αποτελέσματα (αποδοχή, φιλίες κ.ά.) μέσα στο χρόνο. Εάν δεν είναι, οι νέοι θα επιδείξουν φτωχά κοινωνικά αποτελέσματα. Η αναζήτηση των διαπροσωπικών προσκολλήσεων είναι ο κυριότερος στόχος της ανάπτυξης του ατόμου. Έτσι, συμπεριφορά προσκόλλησης ονομάζεται κάθε είδους συμπεριφορά που έχει ως αποτέλεσμα την επίτευξη ή διατήρηση εγγύτητας από ένα πρόσωπο προς κάποιο άλλο προτιμητέο πρόσωπο (Bowlby, 1977). Η θεωρία της προσκόλλησης πρόσφερε τη βάση για τη μελέτη των διαπροσωπικών σχέσεων α) θεώρησε ότι το κίνητρο των διαπροσωπικών σχέσεων και προσκολλήσεων είναι πρωταρχικό και β) περιέγραψε δύο τύπους φυσιολογικής ανάπτυξης: 1) την αναζήτηση προσκολλήσεων ή δεσμών, και 2) την αναζήτηση αυτόνομης διαφοροποίησης. Η σημασία των σχέσεων στην βρεφική και παιδική ηλικία και οι επιδράσεις τους στις σχέσεις που διαμορφώνει το

άτομο σε μετέπειτα στάδια της εξέλιξής του, αναγνωρίστηκε από πολύ νωρίς από τους επιστήμονες. Η διαπίστωση αυτών των πρώιμων ικανοτήτων του βρέφους σήμαινε για τους ερευνητές την ενεργό επικοινωνία του βρέφους με τη μητέρα του.

Παράλληλα, με τις προηγούμενες θεωρίες κάποιοι ερευνητές προσπάθησαν να εξηγήσουν τις κοινωνικές σχέσεις με βάση την κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση. Βασική παραδοχή αυτών των θεωρητικών είναι ότι, ένα άτομο που συμμετέχει σ' ένα κοινωνικό σύστημα, η κουλτούρα αυτού του συστήματος και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την επικοινωνία (κυρίως η γλώσσα) διαμορφώνουν τη γνωστική του συγκρότηση και συνιστούν πηγή μάθησης και εξέλιξης (Ράπτης και Ράπτη, 2007, σελ. 109, Κόμης, 2004, σελ. 94-96). Πιο αναλυτικά ο Trevarthen (1975) εξηγεί, ότι τα παιδιά γεννιούνται με την ανάγκη να ανήκουν σε μία κουλτούρα και εμπλέκονται ενεργά σε προσπάθειες να επικοινωνήσουν και να κατανοήσουν τον κοινωνικό τους κόσμο από την αρχή της ζωής τους. Το κίνητρο για κατανόηση του κόσμου, η απόκτηση κοινών εμπειριών και στόχων, οδηγούν τα ανθρώπινα όντα στην ανάγκη να ζήσουν και να μάθουν μέσα στην κουλτούρα, όποιο και αν είναι το περιεχόμενό της.

Μια ομάδα θεωρητικών απόψεων υπογραμμίζει ότι ο ρόλος των κοινωνικών σχέσεων στο νηπιαγωγείο είναι μεγάλης σπουδαιότητας γιατί σχετίζεται με την γνωστική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη (Bronfenbrenner, 1996· Hartup, 1987) και ότι οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στη συμπεριφορά των ανθρώπων ενός περιβάλλοντος μπορούν κατά μεγάλο μέρος να εξηγηθούν σύμφωνα με τις λειτουργίες αυτού του περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, αυτές οι απόψεις αναπτύσσονται στο οικοσυστημικό μοντέλο με κύριο εκπρόσωπο τον Bronfenbrenner ο οποίος ορίζει αυτό το περιβάλλον μέσα από τέσσερις ζώνες κοινωνικών συστημάτων. Ως αναφορά, τις κοινωνικές σχέσεις αυτή η θεωρία υποστηρίζει πως η μελέτη τους δεν πρέπει να περιοριστεί στο πλαίσιο μιας δυαδικής σχέσης (μικροσύστημα), ή στα πλαίσια του σχολείου και της οικογένειας (μεσοσυστήματα) αλλά στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο (μακροσύστημα) που επηρεάζει τις κοινωνικές σχέσεις. Το πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο τα παιδιά μεγαλώνουν έχει σημαντικό αντίκτυπο στον τρόπο που αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους και τις δεξιότητες που κατέχουν (Cole & Cole, 1989).

Μια άλλη ομάδα θεωρητικών απόψεων στηρίχτηκε στη γνωστική προσέγγιση υποστηρίζοντας ότι οι πεποιθήσεις, οι αξίες και οι τάσεις σε ένα άτομο σχηματίζουν ένα σύστημα συνάφειας και ισορροπίας. Όταν αυτό το σύστημα σκέψης του ατόμου επικυρώνεται από ένα άλλο άτομο, τότε προκαλείται έλξη προς αυτό το άτομο. Αυτές οι θεωρίες αναγνωρίζουν πολύ σημαντική την ανάγκη του ατόμου για κοινωνική σύγκριση, ισορροπία και γνωστική συμφωνία στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Θεωρητικοί όπως ο Mead, Goffman, Blumer έδωσαν έμφαση στην κατανόηση της αλληλεπίδρασης στα πλαίσια πρωτογενών μικρομάδων, όπως η οικογένεια, η σχολική τάξη, συνομήλικοι κ.λπ. (Γκότοβος, 2002). Το βασικό επίτευγμα της θεωρίας της κοινωνικής αλληλεπίδρασης είναι η άποψη ότι παρεμβαίνουν οι άλλοι και προσδιορίζουν και την εικόνα και την αντίληψη του εαυτού μας. Οι «άλλοι» διαφοροποιούνται ως προς την επιρροή που ασκούν πάνω μας. Ισχυρότερη επιρροή έχουν

τα πρόσωπα - κλειδιά της ζωής μας (γονείς, φίλοι) = «σημαντικοί άλλοι». Η θεωρία του Mead (1934) ορίζει ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση συμβαίνει στα πλαίσια της επικοινωνίας του ατόμου με τους "Σημαντικούς Άλλους" και οι αντιδράσεις των "Σημαντικών Άλλων" διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του ατόμου που μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο μέσω της ερμηνείας του νοήματός της σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο σχέσεων (Γκότοβος, 2002). Το κάθε άτομο έχει την ικανότητα να αντανakλά νοητικά στα δρώμενα, μέσα στο πλαίσιο της διαπροσωπικής σχέσης και να προβλέπει τόσο τις πράξεις του άλλου, όσο και την έκβαση της δικής του συμπεριφοράς με βάση ένα ιεραρχικό σύστημα προσωπικών γνωστικών οικοδομήσεων (Baldwin, 1992). Επίσης, αναφέρει ο Mead πως η αυτοαντίληψη και η αυτοεκτίμηση είναι προσωρινότητες και εξαρτώνται από τις σχέσεις μας με τους άλλους επειδή οι άλλοι καθορίζουν την αυτοεκτίμηση. Αυτό συμβαίνει στα πρώτα χρόνια όμως, από τη στιγμή που αποκτούμε τη συνείδηση του εαυτού μας δεν είμαστε τόσο ευάλωτοι στους άλλους, έχουμε τη δική μας άποψη για τον εαυτό μας. Με βάση τις θετικές αντιλήψεις για τον εαυτό μας μπορούμε να αντικρούσουμε τις αρνητικές αντιλήψεις των άλλων. Στη θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης υποστηρίχτηκε ότι οι διαπροσωπικές σχέσεις είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο και ο κόσμος αποτελεί μια συμβολική κατασκευή, καθώς τα πάντα, είτε αφηρημένα είτε συγκεκριμένα, έχουν λειτουργία συμβόλων. Τα σύμβολα με τις σημασίες τους επηρεάζουν την αντίληψη των ανθρώπων για τον κόσμο, όπως επηρεάζουν και την ανθρώπινη συμπεριφορά. Οι θεωρητικοί δίνουν έμφαση στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου και στο ρόλο που επιτελεί η συμπεριφορά που υιοθετεί το άτομο στην αλληλεπίδρασή του με τα άλλα άτομα με τη βοήθεια συμβόλων. Στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης όπως, πρόσωπο με πρόσωπο, οποιαδήποτε δραστηριότητα του «απέναντι» αποτελεί για το υποκείμενο υλικό για σηματοδότηση και ανάλογα με τις σημασίες που θα διακρίνει θα προσαρμόσει τις αντιδράσεις του. Ο κοινωνιολόγος Mead, αναφέρει πως η κοινωνία μπορεί να περιγραφεί ως μια διαρκής επικοινωνία και αλληλεπίδραση των ανθρώπων μέσω συμβόλων και κυρίως μέσω της γλώσσας. Το άτομο καθώς κοινωνικοποιείται κατακτά τα σύμβολα και τους κανόνες που διέπουν την ανθρώπινη επικοινωνία, τόσο τη λεκτική (γλώσσα) όσο και τη μη λεκτική. Τις αρχές και τις διαδικασίες με τις οποίες διαμορφώνεται η κοινωνική συμπεριφορά και δράση σύμφωνα με τη θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης του Mead, τις εκθέτει πολύ καλά και ο Blumer, ένας από τους κύριους εκπροσώπους αυτής της θεωρίας. Σύμφωνα με τον Blumer (1986) προκειμένου, το άτομο να συμμετέχει με επιτυχία στην κοινωνική αλληλεπίδραση, πρέπει να είναι σε θέση να δρα λαμβάνοντας υπόψη του, τους ανθρώπους με τους ρόλους τους, τα φυσικά αντικείμενα, το χώρο και τη χρονική περίοδο κατά την οποία διαδραματίζεται η αλληλεπίδραση. Επισημαίνει, πως οι άνθρωποι δεν αλληλεπιδρούν μόνο με τους άλλους αλλά, και με τον εαυτό τους διερωτώνται για πράγματα και καταστάσεις και κάνουν υποδείξεις στον εαυτό τους. Η γνωστική προσέγγιση όπως αναφέραμε παραπάνω, επέτρεψε την στοιχειοθέτηση, τον έλεγχο και την εφαρμογή υποθετικών μοντέλων για το πώς η αντίληψη των ερεθισμάτων επιδρά στην ανθρώπινη συμπεριφορά και βέβαια στις διαπροσωπικές σχέσεις. Πιο πρό-